

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Epische relevantie: achtergronden bij het gebruik van het augment in Homerus

Beek, L.C. van; Lugt, J. van der

Citation

Beek, L. C. van, & Lugt, J. van der. (2018). Epische relevantie: achtergronden bij het gebruik van het augment in Homerus. *Lampas. Tijdschrift Voor Classici*, 51(2), 93-112. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3677023>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3677023>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

51e jaargang nummer 2

juni 2018

LAMPAS

tijdschrift voor classici

LAMPAS

Tijdschrift voor classici
Jaargang 51 nummer 2, juni 2018

Redactie

dr. Rutger Allan (Grieks, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Bert van den Berg (Antieke Filosofie, Universiteit Leiden), Elianne Bruin BA (redactiesecretaris; Universiteit van Amsterdam), dr. Jan Willem Drijvers (Oude Geschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Jaap-Jan Flinterman (Oude Geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Mark Heerink (Latijn, Universiteit van Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Hugo Koning (Klassieke Talen, Stanislascollège Delft), drs. Suzanne Luger (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, ILO/POWL, Universiteit van Amsterdam), dr. Stephan Mols (Klassieke Archeologie, Radboud Universiteit Nijmegen), drs. Kokkie van Oeveren (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, VCN), dr. Remco Regtuit (Grieks, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Rodie Risselada (voorzitter; Latijn, Universiteit van Amsterdam).

Redactieadres

Redactiesecretariaat *Lampas* / Elianne Bruin
Universiteit van Amsterdam – Opleiding GLTC
Turfdraggsterpad 9, 1012 XT Amsterdam
e-mail: lampas@verloren.nl

websiteadres: lampas.verloren.nl

Lampas is, met uitzondering van de recentste twee jaargangen, online beschikbaar via www.lampasonline.nl.

Voor reacties op of ideeën over de inhoud van *Lampas*: lampas@verloren.nl

Uitgever, administratie en abonnementen

Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
telefoon 035-6859856
e-mail: bestel@verloren.nl
websiteadres: www.verloren.nl

Lampas verschijnt vier keer per jaar.

Prijzen voor 2018: Jaarabonnement € 42,-; Studentenabonnement € 25,- (stuur a.u.b. een kopie van de collegekaart naar de uitgever); Abonnement voor instellingen en bibliotheken € 56,-; Losse nummers € 15,-

Betaling gaarne binnen 30 dagen na toezending van een rekening door de uitgever. Abonnementen worden aangegaan voor een jaargang en automatisch verlengd, tenzij bij opgave uitdrukkelijk anders wordt aangegeven. Opzegging dient te geschieden bij de uitgever vóór ingang van de nieuwe jaargang, dus vóór 1 januari van het nieuwe jaar.

ISSN 0165-8204

Epische relevantie

Achtergronden bij het gebruik van het augment in Homerus

LUCIEN VAN BEEK EN JORIS VAN DER LUGT

Summary: The function of the augment in Homer is a widely discussed issue in Greek linguistics. The traditional view that the Homeric augment is a temporal marker, just like in Classical Greek, has been questioned during the last decades. This article first summarizes the most relevant observations that have been made and evaluates their strengths and weaknesses. First of all, the high frequency of the augment on the aorist in gnomes and similes, but also when the current result of a past action is highlighted, suggests that the augment does not refer to a past event. The type of discourse, moreover, correlates with the frequency of the augment: it is used relatively often in similes and character speech, but not in narrative. This is why the function of the augment has in recent years been interpreted as deictic (Bakker) or pragmatic (Mumm). In our view, metrical considerations and morphological restrictions influence the use of the augment rather heavily, but if that is taken into consideration, a pragmatic function of the augment seems plausible. We illustrate these points and the remaining problems by discussing augment use in three passages from the *Iliad*.

1 Inleiding¹

In het Homerisch Grieks is, zoals bekend, het augment bij een persoonsvorm in de verleden tijd niet verplicht.² Ongeaugmenteerde werkwoordsvormen komen in de werken van Homerus zelfs vaker voor dan geaugmenteerde. Wat bepaalde de keuze van epische dichters om het augment te gebruiken dan wel weg te laten?

Het augmentgebruik van Homerus werd al door Alexandrijnse geleerden (met name Aristarchus) besproken, maar vanaf het eind van de negentiende eeuw, en vooral in de afgelopen twee decennia, zijn er in het debat grote sprongen gemaakt. In dit artikel zullen wij eerst de belangrijkste resultaten

1 Het schrijven van dit artikel werd mede mogelijk gemaakt door ondersteuning vanuit het NWO-project 'Unraveling Homer's Language' (L. van Beek) en het Honoursprogramma Letteren van de Radboud Universiteit (J. van der Lugt). Wij danken ook de reviewers van *Lampas* voor hun behulpzame commentaar.

2 In dit artikel zullen we ons uitsluitend richten op het Homerische augment en het gebruik in later epos en lyriek terzijde laten.

van een ruime eeuw filologisch en taalkundig onderzoek presenteren en evalueren, om vervolgens de proef op de som te nemen door deze resultaten toe te passen op een selectie van drie passages uit de *Ilias*. Het interessante aan dit nog steeds niet volledig verklaarde fenomeen is dat het vanuit allerlei verschillende taalkundige invalshoeken kan worden benaderd: morfologie, metrie en versbouw, syntaxis, historische taalkunde, semantiek en pragmatiek.

2 Morfologie en metrie

Vaak wordt aangenomen dat metrische factoren een belangrijke rol hebben gespeeld bij het Homerische augmentgebruik. We zullen zien dat dit inderdaad ten dele juist is. Zeer waarschijnlijk hebben echter ook andere factoren een rol gespeeld: het augmentgebruik is namelijk aan opmerkelijke distributies onderhevig. Eerst enkele basale morfologische observaties:

- een monosyllabische vorm die eindigt op een korte vocaal wordt verplicht geaugmenteerd: we vinden ἔσχε ‘kreeg’, ἔκτα ‘doodde’, maar nooit *σχέ of *κτά;³
- dualisvormen dragen bijna nooit een augment;⁴
- met uitzondering van dualisvormen zijn composita vrijwel altijd geaugmenteerd;⁵
- wanneer gebruik van het augment zou leiden tot een vorm van vijf of meer lettergrepen, wordt bijna altijd de ongeaugmenteerde vorm gekozen (bijvoorbeeld κοιμήσαντο ‘zij gingen slapen’, μερμήριξε ‘hij overwoog’);⁶
- iteratieven van het verleden met een suffix -σκ- (bijvoorbeeld φορέεσκε ‘hij droeg geregeld’, vergelijk Engels *he used to wear*) zijn bijna altijd ongeaugmenteerd.⁷

De vraag rijst hoe deze morfologische distributies geconditioneerd zijn. Bij composita waren de vormen met en zonder augment meestal metrisch equivalent (bijvoorbeeld ἀνάνδραμον ~ ἀνέδραμον). Hier ligt de conclusie voor de hand dat de geaugmenteerde vorm (de standaard in het klassiek Grieks) de overhand heeft gekregen, op enig moment in de posthomerische traditie, nadat de functie van het augment onduidelijk was geworden.⁸ Ook bij het vermijden van lange woorden (die niet goed in de hexameter konden worden ingepast) heeft de metrie zonder twijfel een rol gespeeld. Een metrische verklaring is echter niet goed denkbaar voor de σκ-iteratieven, te meer daar deze ook in het latere Ionisch van Herodotus verplicht ongeaugmenteerd zijn.

3 Chantraine (1958: 482), teruggaand op Wackernagel (1906: 147-8).

4 Bottin (1969: 90-96).

5 Bottin (1969: 87-89).

6 De Decker (2015: 245).

7 Drewitt (1912a: 46-47), Chantraine (1958: 482), Pagniello (2007: 114).

8 De augmentloosheid van de dualis is toegeschreven aan de hogere ouderdom van deze vormen (bijvoorbeeld Drewitt 1912b: 110). Het blijft echter onduidelijk op welke manier dit iets zou verklaren, want ook vormen met augment zijn geërfd uit het Proto-Indo-Europees.

Voor we naar verdere distributies kijken, zullen we ons eerst kort richten op metrische onzekerheden bij het herkennen en verzamelen van geaugmenteerde vormen. Net als bij *composita* is er bij veel gevallen van het kwantitatief ('temporeel') augment onzekerheid over de oorspronkelijke vorm: of we nu ὄρμαινε (hij overwoog) of ὄρμαινε lezen, maakt metrisch geen verschil. Bovendien maken moderne edities op dit punt soms verschillende keuzes.⁹ Bij het syllabisch augment kan de woordgrens onduidelijk zijn: zo is het onzeker of de elisie in een geval als Τρωσὶν δ' ἐκέλευεν ('en hij beval de Trojanen', bijvoorbeeld *Ilias* 15.717) oud is, of dat de traditie oorspronkelijk Τρωσὶν δὲ κέλευεν had.¹⁰ Het feit dat Aristarchus zeer specifieke opvattingen over het plaatsen van augmenten (elsie, woordgrenzen) uitdroeg, laat zien dat er in zijn tijd, en waarschijnlijk daarvoor al, discussie was.¹¹ Er is dus goede reden om al dit soort metrisch onzekere vormen in eerste instantie buiten beschouwing te laten. Tot slot moet worden opgemerkt dat bepaalde werkwoordsvormen niet of slechts met moeite gebruikt kunnen worden in de hexameter: dit verklaart bijvoorbeeld waarom we slechts ἀλάπαξε, περόνησε, πάπτηνε zonder augment vinden, en waarom εἴλετο meestal met augment voorkomt.¹²

Het metrum speelt dus weliswaar een aanzienlijke rol bij de analyse van het augment, maar we zullen zien dat met louter metriek en versbouw niet alle vormen verklaard kunnen worden. Laten we nu eerst kijken naar de relatie die op het eerste gezicht lijkt te bestaan tussen het augment en de verleden tijden, zowel binnen het Grieks zelf als historisch-taalkundig gezien.

3 Het augment als markering van verleden tijd

Het Proto-Indo-Europees, de gereconstrueerde prehistorische taal waarvan het Grieks afstamt, moet het augment ook gekend hebben. We weten dit omdat het augment ook gevonden wordt in andere Indo-Europese dochtertalen, waaronder het Sanskriet, de klassieke taal van India. In het Vedisch, de oudste fase van het Sanskriet, is het augment net als bij Homerus nog niet verplicht. Daar lijkt de situatie echter duidelijker dan bij Homerus, want indicativusvormen met secundaire uitgangen zonder augment worden in het Vedisch erkend als aparte *modus* van het werkwoord: de zogenaamde *injunctivus*. Sinds Hoffmann (1967) wordt wel aangenomen dat de functie van de

9 Zie Bakker (2005: 120 noot 26) voor meer details.

10 Zie Bakker (2005: 120 noot 27) voor gevallen waar de verschillende Homerusedities uiteenlopen in hun keuze.

11 Platt (1891: 211-213), Bottin (1969: 85-87).

12 Drewitt (1912a: 47). Bakker (2005: 119 noot 23) geeft een duidelijke classificatie van metrisch onmogelijke vormen. De lange beginklinker van εἴλετο kan echter ook als metrisch gerekt beschouwd worden.

Vedische injunctivus is om uitspraken zonder tijdsreferentie te doen waarvan de geldigheid niet ter discussie staat, bijvoorbeeld wanneer algemeen bekende mythologische gebeurtenissen genoemd worden, van het type ‘Indra doodde de slang’ of (in het Grieks) ‘Oedipus trouwde met zijn moeder’. Deze oppositie tussen injunctivus (zonder augment) en indicativus (met augment) wordt door Hoffmann (1967: 160) verklaard vanuit de gedachte dat het augment de verbale handeling in het verleden situeert.¹³

Ook vanuit het klassiek Grieks lijkt het logisch om aan te nemen dat het augment een markering van de verleden tijd is: een imperfectum als ἐλέγομεν wordt louter door het augment onderscheiden van het praesens λέγομεν. Verleden tijden worden echter ook al gemarkeerd door het gebruik van secundaire uitgangen, zoals -ov in plaats van -ω (thematisch), -v in plaats van -μι (athematisch). Zo bezien wordt de verwijzing naar het verleden, met uitzondering van de eerste en tweede persoon meervoud (waar -μεν en -τε zowel primaire als secundaire uitgang kunnen zijn), juist *niet* primair door het augment uitgedrukt. In de *Grammaire homérique* wordt deze spagaat goed zichtbaar wanneer Chantraine zegt dat het augment het verleden *duidelijker* uitdrukt.¹⁴ Waarom de status van verleden tijd *nog* duidelijker zou moeten worden uitgedrukt, of waarin deze verduidelijking ligt, is niet direct inzichtelijk.¹⁵

Een antwoord op deze vraag is voorgesteld door de taalkundige Kiparsky (1968). Hij zag dat het augment vaak wordt weggelaten in opeenvolgingen van verledentijdsvormen:¹⁶

Ἄτρεὺς δὲ θνήσκων ἔλιπεν πολύαρνι Θυέστῃ,
αὐτὰρ ὁ αὖτε Θυέστ’ Ἀγαμέμνονι λείπε φορῆναι,
πολλῇσιν νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἀνάσσειν.

En toen Atreus stierf, liet hij hem [de scepter] na aan de schapenrijke Thyestes, en Thyestes liet hem op zijn beurt na aan Agamemnon om te dragen, om over vele eilanden en heel Argos te heersen. (Homerus, *Ilias* 2.106-108)

In dit voorbeeld wordt de voorgeschiedenis van de scepter van Mycene verteld. De eerste persoonsvorm ἔλιπεν (geaugmenteerde aoristus) beschrijft een handeling in het verleden. De tweede persoonsvorm λείπε (imperfectum) doet dit ook, maar heeft geen augment. Kiparsky noemt dit *conjunction reduction* (‘reductie in conjunctie’): weglating van een element dat al eerder is

13 Dit is overigens slechts een mogelijke, en zeker geen dwingende interpretatie van de Vedische data.

14 Chantraine (1958: 478): ‘L’augment était (...) un mot accessoire que l’on préposait à un indicatif à désinences secondaires pour marquer plus nettement le sens passé.’

15 Zie Basset (1989: 11), Bakker (2005: 116). We zullen hierop in paragraaf 4 terugkomen.

16 In dit artikel beperken we ons tot voorbeelden uit de *Ilias*. We volgen voor de Griekse tekst de editie van Van Thiel (2010); de vertalingen zijn van onze eigen hand.

gebruikt.¹⁷ In de oudste Vedische teksten is volgens Kiparsky hetzelfde mechanisme herkenbaar: in een narratieve sequentie van handelingen wordt niet de geaugmenteerde indicativus, maar de ongeaugmenteerde injunctivus gebruikt. Ook in het Nederlands kennen we vergelijkbare fenomenen: zo kunnen we bij nevenschikking van hoofdzinnen de herhaling van het subjectpronomen achterwege laten: ‘Ze kwam naar me toe en [ze] lachte’.

Kiparsky’s ‘reductie in conjunctie’ lijkt aantrekkelijk in haar eenvoud, maar laat helaas een aanzienlijk deel van de ongeaugmenteerde vormen bij Homerus onverklaard.¹⁸ Een belangrijk probleem met de analyse van het augment als optionele verledentijdsmarkering is verder dat er opmerkelijke fluctuaties in augmentgebruik bestaan tussen de drie verteltijden van het Grieks: aoristus, imperfectum en plusquamperfectum. De indicativus aoristi is relatief gezien het vaakst geaugmenteerd, gevolgd door het imperfectum; vormen van het plusquamperfectum zijn het vaakst ongeaugmenteerd.¹⁹ Daarnaast blijken de verschillende soorten *discourse* (speech, vertelling, met daarbinnen de Homerische vergelijking) ook afwijkende aantallen geaugmenteerde vormen te laten zien.²⁰ Om dit soort distributies te verklaren, is men het augment op andere manieren gaan benaderen.

4 Gebruikswijzen van de geaugmenteerde aoristus: Platt, Drewitt

De hoge relatieve frequentie van het augment bij de aoristus deed de vraag rijzen of de geaugmenteerde aoristus misschien een specifieke functie had. Platt (1891: 227) merkte al vroeg op dat de gnomische aoristus bijna altijd het augment heeft, bijvoorbeeld:

ῥεχθὲν δέ τε νῆπιος ἔγγω.

na de daad komt een dwaas tot inzicht. (*Ilias* 17.32)

De indicativus aoristi verwijst hier niet naar een specifieke handeling in de tijd, maar wordt gebruikt in een zegswijze die aanspraak maakt op algemene geldigheid: er wordt een kenmerkende eigenschap van een dwaas meegedeeld.

Ook in Homerische vergelijkingen blijkt de overgrote meerderheid van alle indicativi aoristi geaugmenteerd te zijn.²¹ Een voorbeeld:

¹⁷ Kiparsky (1968: 39).

¹⁸ Het fenomeen dat Kiparsky ‘reductie in conjunctie’ noemt, wordt door Bakker (1999: 60–62) en Mumm (2004: 149–151) verklaard in termen van informatiestructuur en pragmatiek. Meer over hun benadering volgt in paragraaf 5.

¹⁹ Platt (1891: 231), Chantraine (1958: 484).

²⁰ Platt (1891: 222); zie onder.

²¹ Platt (1891: 228), Drewitt (1912a: 46). Volgens Bakker (1999: 64) is de verhouding tussen geaugmenteerde en ongeaugmenteerde aoristi in vergelijkingen ongeveer 10:1.

ὥς δ' ὅτε σὺν ἀκάμαντα λέων ἐβίησατο χάρμη,
 ὥ τ' ὄρεος κορυφῇσι μέγα φρονέοντε μάχεσθον
 πίδακος ἀμφ' ὀλίγῃς, ἐθέλουσι δὲ πιέμεν ἄμφω·
 πολλὰ δέ τ' ἀσθμαίνοντα λέων ἐδάμασσε βίηφι·
 ὥς πολέας πέφνοντα Μενoitίου ἄλκιμον υἱὸν
 Ἴκτωρ Πριαμίδης σχεδὸν ἔγχεϊ θυμὸν ἀπηύρα.

825

Zoals wanneer een leeuw een onvermoeibaar zwijn met zijn strijdlust overwel- digt, een stel dat overmoedig vecht op een bergtop om een kleine bron; allebei willen ze drinken; en met zijn kracht overweldigt de leeuw het hevig ademende zwijn: zo nam hij van hem die velen gedood had, de dappere zoon van Menoetius, het leven van dichtbij met zijn lans, Priamus' zoon Hector. (*Ilias* 16.823-828)

In Homerische vergelijkingen worden beschrijvingen gegeven die kenmerkend zijn voor 'hoe het normaal gesproken gaat', in de natuur of in het dagelijks leven, en die tegelijk illustratief zijn voor de narratieve handeling binnen het epos. Voor begrensde handelingen binnen zo'n karakteriserende beschrijving gebruikt Homerus de generieke aoristus met augment (in bovenstaande passage: ἐβίησατο, ἐδάμασσε), en voor onbegrensde handelingen het praesens (μάχεσθον, ἐθέλουσι).²²

Bovendien zag Platt dat het augment relatief vaak voorkomt bij de zogenaamde *perfect aorist*.²³ Bij dit gebruik is de beschreven handeling niet alleen voltooid (begrensd in het verleden), maar worden ook de consequenties ervan in het hier en nu benadrukt. Een parallel hiervoor biedt het gebruik van de *present perfect* in het Engels: met een uitspraak als 'What have you done?' kan de spreker bijvoorbeeld zijn ergernis laten blijken over het resultaat van een handeling. Een voorbeeld hiervan is *Ilias* 1.243-244,²⁴ onderdeel van de woorden die Achilles tot Agamemnon richt wanneer hij aankondigt zich terug te trekken uit de strijd:

σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεις
 χῳόμενος ὅτ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτισας.

maar jij zal van binnen je hart openrijten van woede, dat je de beste van de Grieken onteerd hebt. (*Ilias* 1.243-244)

De aoristus ἔτισας beschrijft hier niet een simpele handeling in het verleden (de recente ontoring van Achilles door Agamemnon, die hem heeft beroofd van zijn eergeschenk), maar benadrukt vooral ook de consequenties hiervan

22 Rijksbaron (2002: 31-33), Allan (2016: 92-95). Wij zullen niet nader ingaan op de vraag waarom de aoristus geen primaire uitgangen heeft; zie hiervoor recentelijk Nijk (2016).

23 Platt (1891: 221).

24 Behandeld door Bakker (1999: 58).

voor Agamemnon in heden en toekomst: Achilles is ten diepste gegriefd, en Agamemnon zal dit voelen, zo voorspelt hij.

Platts observaties over de *perfect aorist* werden verder bevestigd door Drewitt, die opmerkte dat aoristi in combinatie met het adverbium *vûv* vaak het augment dragen.²⁵ Op basis van de bovenstaande observaties concludeerde Drewitt dat de oorspronkelijke semantische waarde van het augment niet ‘toen, destijds’ kan zijn geweest. Voor beschrijvingen van verleden handelingen, die vooral in narratieve passages voorkomen, is juist de ongeaugmenteerde verleden tijd (Drewitt: *past aorist*) de normale vorm.²⁶ In dit verband merkte hij ook op dat de $\sigma\kappa$ -iteratieven nooit het augment hebben. De *perfect aorist* en de generieke aoristus daarentegen leggen beide een verband met het heden, en dit verband wordt volgens Drewitt met het augment gemarkeerd.

De observaties van Platt en Drewitt zijn grotendeels overgenomen in veel moderne studies, maar er blijven ook problemen staan. Ten eerste betreffen alle besproken gebruikswijzen de aoristus. Hoe verklaren we het bestaan van geaugmenteerde imperfecta, een verteltijd die ook bij Homerus niet zeldzaam is, maar geen functies heeft die met de generieke aoristus en de *perfect aorist* vergelijkbaar zijn?²⁷ Ten tweede is het merkwaardig, als het augment inderdaad een markering van tegenwoordige tijd is, dat het nooit gebruikt wordt bij het praesens.²⁸ Ten derde blijven er flink wat geaugmenteerde vormen over die niet onder bovenstaande gebruikswijzen vallen.

Mede door deze bezwaren hield de traditionele kijk op het augment als verledentijdsmarkering lang stand, maar uiteindelijk werd de vraag naar de functie van het augment opnieuw gesteld.

5 *Discourse en pragmatiek: Basset, Bakker, Mumm, Allan*

Er bestaat een duidelijke correlatie tussen augmentgebruik en het type *discourse*. Al in de negentiende eeuw werd de volgende grove schatting gemaakt: in speeches is de verhouding tussen geaugmenteerde en ongeaugmenteerde werkwoordsvormen grofweg 10:3, terwijl in de vertelling de verhouding 5:7

25 Drewitt (1912a: 44).

26 Dit zullen we in paragraaf 7 illustreren aan de hand van *Ilias* 13.502-520.

27 Wat het plusquamperfectum betreft: dit blijkt zoals gezegd bij Homerus opvallend weinig augmentvormen te kennen. Platt en Drewitt stellen dat plusquamperfectumvormen tot niet lang voor Homerus verplicht ongeaugmenteerd waren, wat zeker mogelijk lijkt. Een intern-Homerische verklaring is echter ook mogelijk: plusquamperfectumvormen bestaan door de reduplicatie vaak uit veel lettergrepen, en hoe meer lettergrepen een woord heeft, hoe moeilijker het in de hexameter te gebruiken is: zie De Decker (2015: 245).

28 Zie Allan (2016: 85). Dit kritiekpunt kan echter gepareerd worden: praesensvormen zijn reeds als zodanig herkenbaar door de combinatie van stamvorm en primaire uitgangen.

zou zijn.²⁹ Het augment wordt dus relatief veel vaker gebruikt in speeches dan in de vertelling. Drewitt verklaarde deze distributie met de aanname dat ongeaugmenteerde vormen oorspronkelijk de standaard waren in de vertelling, terwijl in speeches ook augmentvormen voorkomen. De geaugmenteerde vormen die we toch in de vertelling vinden zijn volgens hem ofwel gesubstitueerd wanneer het metrum dat toeliet, of ze wijzen erop dat de passage in kwestie als geheel 'laat' is.³⁰ Met dit laatste punt blijft Drewitt uiteindelijk afhankelijk van een achterhoedegevecht in zijn tijd: de strijd tussen Analytici en Unitariërs.

Ook Basset (1989) relateert de functie van het augment aan het type *discourse*, maar probeert daarbinnen ook verder te differentiëren. Hij kijkt hiervoor naar het Frans, dat onderscheid maakt tussen de *passé simple*, een verleden tijd die meestal gebruikt wordt in een vertelling (*il mourut*), en de *passé composé*, een verleden tijd geschikt voor de directe rede (*il est mort*). Basset merkt op dat het verschil tussen *passé simple* en *composé* niet vanuit de vertelinhoud (de temporele structuur van de verbale handeling) begrepen kan worden: beide tijden kunnen dezelfde handeling beschrijven. Het punt van waaruit de vertelinhoud gezien wordt (*centre de vision*), speelt ook een cruciale rol. In de vertelling levert de beschreven handeling automatisch het punt in de tijd van waaruit andere vertelde handelingen gezien worden (men denke hierbij ook aan de Latijnse *consecutio temporum*). In speeches daarentegen is het moment waarop de taaluiting gedaan wordt doorgaans het *centre de vision*.

Volgens Basset is de geaugmenteerde aoristus te vergelijken met de *passé composé*, en de ongeaugmenteerde *past aorist* van Drewitt met de *passé simple*. Hij brengt echter ook fijnere distincties aan. Zo onderscheidt hij binnen de vertelling een 'expressief' gebruik van het augment: in plaats van een scène eenvoudigweg te vertellen, zo zegt Basset, kan Homerus een geaugmenteerde vorm invoegen om de situatie 'te zien te geven'. Het gebruik van het augment zou een band creëren tussen het vertelde en de vertelsituatie; de verteller onderscheidt datgene wat betrekking heeft op de vertelsituatie van datgene waarvoor dat niet geldt.³¹ Het augment zou dus een pragmatische functie hebben (dat wil zeggen betrekking hebbend op de concrete situatie waarbinnen een taaluiting gedaan wordt).

Bakker (1999, 2005) bouwt voort op de observatie van Basset dat vertelling en speech eigenlijk veel te brede categorieën zijn. Vergelijkingen, waar de ao-

29 Deze statistieken gaan terug op een dissertatie van Koch uit de negentiende eeuw, via Monro en Platt (1891: 223); zie Basset (1989: 11). In deze cijfers worden echter ook de metrisch onzekere gevallen meegeteld. Na weglating van deze onzekere gevallen is volgens Bakker (1999: 63-64) de verhouding tussen geaugmenteerde en ongeaugmenteerde aoristi 10:6,8 in speeches, tegenover 5:10,4 in de vertelling.

30 Drewitt (1912a: 46-47; 1912b: 118). Wanneer alleen metrisch zekere vormen geteld worden, gaat volgens Drewitt in geselecteerde stukken vertelling van de *Ilias* de verhouding geaugmenteerd: ongeaugmenteerd omlaag van 5:7 naar 1:5.

31 Basset (1989: 15).

ristus bijna altijd geaugmenteerd is, zijn een speciaal onderdeel van de vertelling, waarin globaal gezien juist relatief weinig augmenten voorkomen. Bakker wijst ook op de volgende distributies. Binnen speeches, waar we relatief veel augmenten vinden, kunnen we de achtergrondvertelling onderscheiden, waarin juist opvallend weinig augmenten voorkomen. Ook in relatieve bijzinnen van het type τὴν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων ('die Phoebus Apollo hem geschenken had') vindt Bakker weinig geaugmenteerde vormen, en hetzelfde geldt voor temporele bijzinnen ingeleid door ἐπεὶ.³² Tot slot hebben ook werkwoorden met negatie volgens Bakkers statistieken aanzienlijk minder vaak het augment.

Hoe kan de daling van het augmentgebruik in de zojuist genoemde categorieën verklaard worden? Gemeenschappelijk aan verba in achtergrondvertelling, temporele en relatieve bijzinnen, en genegeerde verba, zo zegt Bakker (1999: 57), is dat ze verwijzen naar 'events that cannot be conceived of as taking place, positively and concretely, in a narrative or in a speaker's speech situation'. Met augmentloze vormen worden doorgaans slechts standen van zaken genoemd; er wordt geen nieuwe informatie gepresenteerd.³³ Positief geformuleerd heeft het augment volgens Bakker een deiktische functie: het wordt gebruikt bij handelingen waarop gewezen kan worden, of waarvan de gevolgen tijdens het spreken direct ervaren ('gezien') worden door de spreker.³⁴ Hij gebruikt de volgende passage uit de *Ilias* om dit te illustreren:

οὐχ ὁράας, ὅτι δ' αὐτε κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ
τεῖχος ἐτειχίσσαντο νεῶν ὑπερ, ἀμφὶ δὲ τάφρον
ἦλασαν, οὐδὲ θεοῖσι δόσαν κλειτὰς ἑκατόμβας;

450

Zie je niet dat de Grieken met lang haar op hun hoofden een muur voor hun schepen hebben gebouwd en eromheen een gracht hebben gegraven, terwijl ze geen uitgelezen offers aan de goden hebben gebracht? (*Ilias* 7.448-450)

Poseidon richt hier het woord tot Zeus. Hij wijst op de muur en gracht die de Grieken hebben aangelegd met de geaugmenteerde verledentijdsvormen ἐτειχίσσαντο en ἦλασαν. De handelingen van deze werkwoorden hebben concrete, voor Zeus als toehoorder waarneembare sporen achtergelaten. Het resultaat van de genegeerde handeling οὐδὲ [...] δόσαν daarentegen kan niet worden aangewezen: van iets wat niet heeft plaatsgevonden, zijn ook geen concreet waarneembare sporen.³⁵

32 Dit geldt echter niet voor *causale* bijzinnen ingeleid door ἐπεὶ, waar juist relatief veel augmentvormen voorkomen (Bakker 2005: 125).

33 Bakker (1999: 56-57): 'These events are mentioned, referred to; their occurrence is taken for granted, not asserted'.

34 Bakker (1999: 59): 'Augment is used to modify verbs that refer to events one can either point at or whose consequences constitute a speaker's immediate experience at the moment of utterance.'

35 Bakker (1999: 56). Ook verklaart Bakker (2005: 129-130) waarom verba met negatie soms juist wel een augment hebben: dit gebeurt wanneer het niet-optreden van een verwachte gebeurtenis

De deixis van het augment moet dus volgens Bakker niet alleen temporeel, maar ook ruimtelijk worden gezien: het gaat om ‘the speaker’s present and immediate situation’.³⁶ Echter, waar het idee van ruimtelijke deixis in bovenstaande passage mooi geïllustreerd wordt, blijft het in veel andere gevallen nogal vaag waar Bakker op doelt met ‘closeness in space’. Zijn analyse blijft onzes inziens te sterk gebonden aan subjectieve perceptie vanuit een gegeven gezichtspunt.³⁷

Problematisch voor Bakker is ook het consequente augmentgebruik bij de generieke aoristus (in gnomen en vergelijkingen).³⁸ Daar beschrijft de aoristus immers geen specifiek voorkomend geval, maar wijst de verteller op ‘hoe het over het algemeen gaat’. Bakker probeert dit probleem te omzeilen door te wijzen op de ‘intensely visual nature’ van de vergelijking, die de keuze voor praesens en geaugmenteerde aoristus zou motiveren.³⁹ Het is echter moeilijk om bewijs voor deze levendigheid, presentie en effect op het publiek te vinden; met name voor de gnomische aoristus doet Bakkers claim gekunsteld aan.⁴⁰

Deze kritiekpunten op Bakker gelden *mutatis mutandis* ook voor Basset (1989). De door Bakker gevonden distributies zijn echter saillant en vragen om een verklaring.⁴¹ De laatste jaren zijn verschillende voorstellen gedaan. Allan (2016) keert terug naar de traditionele interpretatie van het augment als verledentijdsmarkering. Net als Chantraine (1958: 484) legt hij een verband met de relatieve frequenties van het augment in verschillende soorten *discourse*. In speeches wordt vaak naar heden of toekomst verwezen, en onder die omstandigheden kan het aantrekkelijk zijn geweest om verwijzingen naar het verleden expliciet te markeren; dit zou verklaren waarom we juist in speeches vaak het augment vinden.⁴² In de vertelling daarentegen is de tijdsreferentie meestal duidelijk, en daarom zouden we hier het augment veel minder vaak aantreffen. De meeste andere distributies van Bakker zijn volgens Allan

saillant is. Zie hiervoor ook Mumm (2004: 151-152), die het augmentgebruik bij genegerde verba in termen van voor- en achtergrond ziet.

36 Bakker (2005: 127).

37 Zoals Mumm (2004: 156) in dit verband opmerkt, lijken zowel Bakker als Basset daarmee te suggereren dat het augment een aspectuele functie heeft. Dat zou problematisch zijn omdat het augment niet aan één aspectstam gebonden is.

38 Over het augmentgebruik bij de generieke aoristus is veel literatuur (zie Allan 2016: 90 noot 21). Een van de knelpunten is de vraag waarom een verleden tijd gebruikt wordt om een generieke situatie te beschrijven. Een mogelijk antwoord is dat genericiteit niet noodzakelijk hoeft te worden uitgedrukt door een tegenwoordige tijd (Allan 2016: 92-95). Daarnaast is niet duidelijk of de aoristus in oorsprong wel uitsluitend een verleden tijd was. Zoals Nijk (2016) heeft laten zien, zijn er gevallen waarin een Griekse indicativus aoristi geen handeling in het verleden beschrijft, maar verwijst naar een (als begrensd opgevatte) handeling in het heden of in de toekomst. Als dit klopt, is het oorspronkelijk een zuiver aspectuele vorm zonder expliciete tijdsreferentie.

39 Bakker (2005: 134): ‘they [*scil.* the present tense and augmented aorist] pertain to the image and its presence in the performance, as it is visualized and perceived by the poet and his audience.’

40 Zie voor verdere kritiek op dit punt ook Allan (2016: 86).

41 Nog niet genoemd is hier de augmentloosheid van $\sigma\kappa$ -iterativa, die een volledig gebrek aan deixis en focus hebben: zie Bakker (2005: 132).

42 Allan (2016: 88).

ook te verklaren doordat in de contexten in kwestie weinig behoefte bestond om de verleden tijdsreferentie expliciet te markeren.

Een andere hypothese, die wij het meest veelbelovend vinden, is naar voren gebracht door Mumm (2004). Volgens Mumm heeft het augment een pragmatische functie: qua informatiestructuur *affirmeert* een spreker of verteller door het augment te gebruiken de geldigheid of het belang van een uitspraak; door het augment weg te laten, wordt de geldigheid of relevantie bekend verondersteld of binnen de context niet relevant geacht.⁴³ Vanuit zo'n functie kunnen verschillende augmentdistributies worden begrepen, zoals het veelvuldig ontbreken van het augment in temporele en relatieve bijzinnen, of het resultatieve gebruik van de geaugmenteerde aoristus (*perfect aorist*). Een illustratief voorbeeld bij de hypothese van Mumm zijn de woorden waarmee Achilles aan Patroclus aangeeft dat hij de schending van zijn eer door Agamemnon wil laten rusten:

κούρην ἦν ἄρα μοι γέρας ἔζελον νῖες Ἀχαιῶν,
 δοῦρὶ δ' ἐμῷ κτεάτισσα πόλιν εὐτείχεα πέρσας,
 τὴν ἂν ἐκ χειρῶν ἔλετο κρείων Ἀγαμέμνων
 Ἀτρείδης, ὥς εἴ τιν' ἀτίμητον μετανάστην.
 ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἔασομεν.

60

Het meisje dat de zonen der Achaeërs voor mij als eergeschenk hadden uitgezocht, dat ik met mijn speer had verworven toen ik een welommuurde stad had geplunderd, dat nam vorst Agamemnon mij weer uit handen, de Atride, alsof ik een of andere eerloze immigrant was. Maar laten we wat gebeurd is, laten rusten: [...]. (*Ilias* 16.56-60)

Hierboven hebben we gezien hoe Agamemnon (in de woorden van Achilles) zichzelf nog eens zal verbijten omdat hij 'de beste van de Grieken onteerd heeft' (ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτισας, *Ilias* 1.244). Daar wordt de geaugmenteerde aoristus gebruikt omdat Achilles, wanneer hij zich terugtrekt uit de strijd, de ontering wil benadrukken als een gegeven dat in de toekomst voor Agamemnon relevant zal blijken. Hier staat Achilles op het punt zich weer met de strijd te bemoeien door zijn goddelijke wapenrusting aan Patroclus mee te geven. In deze context is de ongeaugmenteerde aoristus ἔλετο (16.58) passend, zo zegt Mumm (2004: 153), omdat wat eerder gebeurd is hier louter in herinnering gebracht wordt.

Mumm wijst ook kort (2004: 156) op het vroegst geattesteerde Griekse dialect, het Myceens, dat zich goed in zijn analyse laat inpassen. We vinden in dat

43 Mumm (2004: 156): '[Die Augmentfunktion] gehört ihrer kategoriellen Systematik nach in den Bereich der subjektiven Modalität, d.h. der vom Sprecher bezeichneten Quellen für die Gültigkeit seiner Aussage. Das Augment wird gesetzt, wenn der Sprecher (Erzähler oder Redner) die Gültigkeit oder Wichtigkeit seiner Aussage nicht nur präsupponiert, sondern forciert oder für sie einsteht.'

dialect voornamelijk ongeaugmenteerde indicativusvormen, zoals in de kop van een inventarislijst van banket- en offergerei:

o-wi-de, pu₂-ke-qi-ri, o-te, wa-na-ka, te-ke, au-ke-wa, da-mo-ko-ro
hō wide pu₂-ke-qi-ri hote wanaks t^hēke Augēwān da-mo-ko-ron

aldus zag pu₂-ke-qi-ri toen de wanax Augeias als *da-mo-ko-ro* installeerde (of: geïnstalleerd had). (PY Ta 711.1)

Dat de vormen *wide* en *t^hēke* ongeaugmenteerd zijn, kan goed worden begrepen vanuit de administratieve aard van de documenten: de functie daarvan is het opslaan van informatie die op een willekeurig moment in de toekomst te raadplegen is. Omdat de schrijver van een tablet geen adressaat heeft, differentieert hij minder tussen hoofd- en bijzaken (voor- en achtergrond). Hij noemt slechts de feiten.

6 Voorlopige conclusies

De volgende conclusies uit eerder onderzoek kunnen met vrij grote zekerheid worden behouden:

- 1 er zijn verschillende morfologische beperkingen op het gebruiken of achterwege laten van het augment;
- 2 het ontbreken van het augment is de norm in de epische vertelling (Drewitt: *past aorist*), terwijl het augment juist wel vaak gebruikt wordt in directe rede;
- 3 als resultatieve verleden tijd wordt vaak de geaugmenteerde aoristus (Platt: *perfect aorist*) gebruikt;
- 4 de gnomische (c.q. generieke) aoristus is bijna altijd geaugmenteerd, terwijl σκ-iteratieven vrijwel altijd ongeaugmenteerd zijn.

Wat echter de precieze functie van het augment was, is nog steeds onderwerp van discussie. Het is in ieder geval cruciaal om uit te gaan van de distributies die door Bakker (1999, 2005) gevonden zijn. Hoewel recente interpretaties van deze gegevens onderling sterk verschillen, zien ze allemaal in het ontbreken van het augment de ongemarkeerde keuze. Dit verklaart niet alleen Drewitts *past aorist*, maar maakt het ook relatief eenvoudig om de lage augmentratio's in bijvoorbeeld relatieve bijzinnen, temporele ἐπεὶ-bijzinnen en bij genegeerde verba te verklaren. De belangrijkste resterende vraag is dus hoe de verhoogde of verplichte aanwezigheid van het augment in bepaalde categorieën begrepen moet worden.

Het idee dat het augment een marker van presentie en 'immediacy' is (Bakker) vinden wij zoals hierboven uiteengezet om meerdere redenen onwaarschijnlijk. Allan (2016) ziet de hogere ratio van augmentvormen in de directe rede als het gevolg van een neiging om verleden tijdsreferentie explicieter te

markeren in dit type *discourse*. Hij gaat echter wat ons betreft te snel voorbij aan de sterke aanwijzing dat veel van zulke geaugmenteerde aoristi de relevantie van de beschreven handeling voor het spreekmoment benadrukken (*perfect aorist*). De pragmatische interpretatie van Mumm (2004) vinden wij vooralsnog het meest veelbelovend. Volgens deze analyse affirmeert de spreker een bewering door het augment te gebruiken, of benadrukt hij het belang ervan. Zo kunnen zowel de *perfect aorist* als de generieke aoristus op een natuurlijke manier worden begrepen.

Het blijft soms echter lastig om in detail te begrijpen waarom bepaalde verleden tijdsvormen geaugmenteerd zijn. Bakker (2005: 131) zegt hierover dat we niet van alle vormen het augmentgebruik kunnen verklaren, omdat niet altijd uit de context volgt waarom de augmentdeixis betekenisvol is, en omdat uiteindelijk ook metrische overwegingen een rol spelen. Mumm (2004) probeert wél om alle individuele verledentijdsvormen binnen een langer stuk tekst te verklaren. Hij slaagt hierin bij zijn bespreking van *Ilias* 16 vrij goed, maar moet voor één vorm toch zijn toevlucht nemen tot een analytische benadering, waarbij hij de passage in kwestie als een latere invoeging in de Homerustekst beschouwt.

Naar ons idee is de precieze rol van het metrum de belangrijkste openstaande vraag. Veel geaugmenteerde vormen waren niet bruikbaar in de hexameter, maar in hoeverre de functie van het augment ook concreet ondergeschikt werd gemaakt aan metrische overwegingen, is niet duidelijk. Meer systematisch onderzoek naar de rol van het metrum, vooral in verband met recentere theorieën over versificatie (Visser 1987; Bakker 2005: 1-37), is een desideratum.

7 Illustratieve passages

We zullen nu onze conclusies toepassen op drie passages, waarbij we vooral de probleemgevallen belichten. Hiervoor nemen we de belangrijkste bevindingen van Platt, Drewitt, Bakker en Mumm over zoals ze hierboven zijn samengevat. Aangezien het augment een speciale relevantie aan een beschreven gebeurtenis geeft, verwachten we in doorlopend narratief in principe geen augmenten. We zullen dus vooral de geaugmenteerde werkwoordsvormen toelichten. We bespreken achtereenvolgens twee narratieve passages, waarvan de tweede meer problemen lijkt te geven dan de eerste, en vervolgens een stukje directe rede.

In *Ilias* 13 staan de daden van de Griekse held Idomeneus centraal. In onderstaande passage bevinden we ons in het heetst van de strijd en zoomt de verteller in op het duel tussen Idomeneus en Aeneas:⁴⁴

44 In de volgende passages zijn verledentijdsvormen telkens vetgedrukt. Ongeaugmenteerde werkwoordsvormen zijn cursief gemaakt. De werkwoordsvorm is onderstreept wanneer zowel de geaugmenteerde als de ongeaugmenteerde vorm inzetbaar was.

Αἰνείας δὲ πρῶτος **ἀκόντισεν** Ἰδομενῆος·
 ἀλλ' ὃ μὲν ἄντα ἰδὼν **ἠλεύατο** χάλκεον ἔγχος,
 αἰχμὴ δ' Αἰνείαιο κραδαιομένη κατὰ γαίης
ῥῆξε, ἐπεὶ ῥ' ἄλιον στιβαρῆς ἀπὸ χειρὸς **ῥρουσεν**. 505
 Ἰδομενεὺς δ' ἄρα Οἰνόμαον **βάλε** γαστέρα μέσσην,
ῥῆξε δὲ θώρηκος γύαλον, διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς
ῥηυσ'· ὃ δ' ἐν κονίησι πεσὼν **ἔλε** γαῖαν ἀγοστῶ.
 Ἰδομενεὺς δ' ἐκ μὲν νέκυος δολιχόσκιον ἔγχος
ἐσπάσατ', οὐδ' ἄρ' ἔτ' ἄλλα **δυνήσατο** τεύχεα καλὰ 510
 ὥμοιιν ἀφελέσθαι· **ἐπείγεται** γὰρ βελέεσσιν.
 οὐ γὰρ ἔτ' ἔμπεδα γυῖα ποδῶν **ῆν** ὀρμηθέντι,
 οὔτ' ἄρ' ἐπαῖζαι μεθ' ἐὼν βέλος οὔτ' ἀλέασθαι.
 τῷ ῥα καὶ ἐν σταδίῃ μὲν **ἀμύνετο** νηλεὲς ἦμαρ,
 τρέσσαι δ' οὐκ ἔτι ρίμφα πόδες **φέρων** ἐκ πολέμοιο. 515
 τοῦ δὲ βάδην ἀπίοντος **ἀκόντισε** δουρὶ φαεινῷ
 Δηΐφοβος· δὴ γάρ οἱ **ἔχεν** κότον ἐμμενὲς αἰεῖ.
 ἀλλ' ὃ γε καὶ τότ' **ἄμαρτεν**, ὃ δ' Ἀσκάλαφον **βάλε** δουρὶ
 υἱὸν Ἐνυαλίοιο· δι' ὧμου δ' ὄβριμον ἔγχος
ἔσχεν· ὃ δ' ἐν κονίησι πεσὼν **ἔλε** γαῖαν ἀγοστῶ. 520

Aeneas slingerde eerst met zijn speer naar Idomeneus: maar die keek voor zich en ontweek de bronzen speer, en de speer van Aeneas boorde zich trillend in de aarde, nadat zij vergeefs uit zijn sterke hand was gevlogen. Idomeneus trof vervolgens Oenomaüs in het midden van zijn maag. Hij brak de borstplaat van het pantser, en het brons ploegde zich door de ingewanden: Oenomaüs viel in het stof en greep de aarde met zijn handpalm. En Idomeneus trok wel de lange speer uit het lijk, maar hij kon de rest van de mooie wapenrusting niet meer van de schouders wegnemen, want hij werd bestookt met pijlen. De gewrichten van zijn voeten waren namelijk niet meer sterk genoeg als hij zich in beweging zette, noch om zijn eigen pijl achterna te gaan, noch om er een te ontwijken. Daarom weerde hij de onheilsdag af in het gevecht van man tot man, maar droegen zijn voeten hem niet meer bij een vlucht uit de oorlog. Terwijl hij zich stapsgewijs terugtrok, mikte Deiphobus op hem met een schitterende speer: want deze koesterde uiteraard de hele tijd wrok jegens hem. Maar ook nu miste hij, en trof met zijn speer Ascalaphus, de zoon van Enyalios. De geweldige speer doordrong diens schouder, en hij viel in het stof en greep de aarde met zijn handpalm. (*Ilias* 13.502-520)

In dit langere stukje *battle narrative* valt meteen op dat we vooral ongeaugmenteerde verledentijdsvormen tegenkomen (14:6), conform de observaties van Platt en Drewitt. De eerste geaugmenteerde vorm die we tegenkomen (ἠλεύατο) is echter direct problematisch. Een pragmatische verklaring ligt niet voor de hand: het ontwijken van de speer door Idomeneus is niet sailanter dan bijvoorbeeld de worp van Aeneas. Bovendien hebben we te maken met een formulair vers, dat in typische vechtscènes vaker voorkomt. Een mogelijke verklaring is voorgesteld door Drewitt (1912a: 56-57). Hij merkt op

dat de dichter in plaats van de participiumconstructie ἰδὼν ἠλεύατο ook een nevenschikkende hoofdzin ἶδεν καὶ ἀλεύατο had kunnen gebruiken. Drewitt beargumenteert dat in Homerus voorafgaand aan de *penthemimeres* het gebruik van *v-ephelesticon* (ἶδεν) om positie te maken vermeden werd. Daarom zou de dichter als noodoplossing hebben gekozen voor ἰδὼν ἠλεύατο. In hoeverre deze verklaring acceptabel is, moet hier worden opengelaten.

Het vliegen van de speer wordt vervolgens beschreven met twee persoonsvormen (ῥῥχετ' en ὄρουσεν). Omdat de vorm ῥῥχετ' en de ongeaugmenteerde variant ὄρχετ' metrisch equivalent zijn, kan niet met zekerheid gezegd worden welke vorm oorspronkelijk is. De aoristus ὄρουσεν is volgens verwachting ongeaugmenteerd.⁴⁵

Ook bij de doding van Oenomaüs vinden we drie ongeaugmenteerde werkwoordsvormen (βάλε, ῥήξε en ἔλε) tegenover één geaugmenteerde vorm (ἦφυσ'). Het treffen met de speer, het breken van het pantser en het grijpen in de aarde zijn terugkerende elementen in typische scènes. De keuze voor een geaugmenteerde vorm ἦφυσ' komt onverwacht, maar de versbouw biedt een mogelijke verklaring. In *Ilias* 14.517 komt na de *penthemimeres* namelijk het halfvers διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἄφυσσε voor. De dichter gebruikt dit halfvers nu in de positie na de *hephthemimeres*, en ziet zich hierdoor genooddakt om het werkwoord naar het begin van het volgende vers te transporteren (enjambement). Omdat ἄφυσσε daar metrisch gezien onmogelijk was, moest hij wel de geaugmenteerde vorm ἦφυσ(ε) kiezen.

In de volgende verzen, waarin Deïphobus en Idomeneus opnieuw in actie komen, staan verschillende geaugmenteerde werkwoordsvormen, maar voor twee gevallen kan een morfologische verklaring gegeven worden. Het imperfectum ἦν lijkt weliswaar een temporeel augment te hebben, maar van εἰμί 'zijn' is geen ongeaugmenteerd imperfectum overgeleverd. Bovendien is wel voorgesteld dat ἦν op veel plaatsen een vervanging is van een ouder ongeaugmenteerd *ἔεν (naast geaugmenteerde ἦεν). Aan ἦν kunnen dus geen conclusies worden verbonden. Hetzelfde geldt voor ἔσχεν, dat weliswaar een syllabisch augment heeft, maar in de categorie korte monosyllaba valt (zie paragraaf 2 hierboven).

De andere werkwoordsvormen in de passage zijn conform verwachting ongeaugmenteerd, met uitzondering van ἐπάσσατ'. Een ongeaugmenteerde variant hiervan, πάσσασατο, kan technisch gezien aan het begin van het vers worden geplaatst. Echter, de keuze voor deze vorm zou een hiaat met οὐδ' hebben gecreëerd. De dichter heeft dus mogelijk ook hier (opnieuw in een geval van enjambement) een metrisch gemotiveerde ingreep gedaan.

45 Volgens Drewitt (1912a: 54) is het ontbreken van een geaugmenteerde variant van ὄρουσεν in de *Ilias* metrisch te verklaren. Hij toont aan dat de dichter een sterke voorkeur had voor ongeaugmenteerde amfibrachen (woorden met de metrische structuur – –, zoals ἄκουσε) boven geaugmenteerde.

Samenvattend spreekt deze passage in haar geheel vóór de theorie dat het gebruik van het augment in narratief in principe vermeden werd. In de verzen 502 tot 520 zijn veertien ongeaugmenteerde vormen te vinden. De augmenten van de overige verledentijdsvormen zijn bijna allemaal morfologisch of metrisch te verklaren; alleen ἤλευατο, dat in een formulair vers voorkomt, blijft enigszins problematisch.

De volgende passage onderbreekt een lange vertelling over het opkomen van Idomeneus. De verteller brengt de rol van de goden in herinnering.

τῷ δ' ἀμφὶς φρονέοντε δῶω Κρόνου υἱε κραταιῷ 345
 ἀνδράσιν ἠρώεσσιν **ἐτεύχετον** ἄλγεα λυγρά.
 Ζεὺς μὲν ἄρα Τρώεσσι καὶ Ἑκτορι **βούλετο** νίκην,
 κυδαίνων Ἀχιλλῆα πόδας ταχύν· οὐδέ τι πάμπαν
ἦθελε λαὸν ὀλέσθαι Ἀχαιοκὸν Ἰλιόθι πρό, 350
 ἀλλὰ Θέτιν **κίδαινε** καὶ υἱέα καρτερόθυμον·
 Ἀργείους δὲ Ποσειδάων **ὀρόθυνε** μετελθὼν
 λάθρη ὑπεξαναδὺς πολίης ἄλός· **ἤχθετο** γάρ ῥα
 Τρῶσιν δαμναμένους, Διὶ δὲ κρατερῶς **ἐνεμέσσα**.
 ἦ μὰν ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος ἦδ' ἴα πάτρη,
 ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος **γεγόνει** καὶ πλείονα **ἦδη**. 355
 τῷ ῥα καὶ ἀμφοδίην μὲν ἀλεξέμεναι **ἄλεινε**,
 λάθρη δ' αἰὲν **ἐγείρει** κατὰ στρατόν, ἀνδρὶ εἰκώς.
 τοῖ δ' ἔριδος κρατερῆς καὶ ὁμοίου πτολέμοιο
 πείραρ ἐπαλλάξαντες ἐπ' ἀμφοτέροισι **τάνυσσαν**,
 ἄρρηκτόν τ' ἄλυτόν τε, τὸ πολλῶν γούνατ' **ἔλυσεν**. 360

Zo veroorzaakte de tweedracht tussen de twee sterke zoons van Cronus ellendig leed voor de heldhaftige mannen. Zeus wilde een overwinning voor de Trojanen en Hector, om zo de snelvoetige Achilles te eren: maar hij wilde zeker niet dat het Achaëische krijgsvolk voor Troje omkwam. Hij was slechts bezig om Thetis en haar manhaftige zoon te eren. Poseidon spoorde de Argivers aan nadat hij heimelijk uit de grauwe zee was opgedoken en onder hen was gekomen: het kwelde hem namelijk dat zij werden overmand door de Trojanen en hij was ontzettend boos op Zeus. Zeker, ze waren beiden van het hetzelfde geslacht en hadden dezelfde afkomst, maar Zeus was eerder geboren en wist meer. Daarom vermeed hij het om [de Grieken] openlijk te helpen, maar spoorde hij ze voortdurend overal in het leger aan, heimelijk, in de gedaante van een man. En aan beide kanten spannen zij, afwisselend, het touw van de hevige strijd en de onpartijdige oorlog, zowel onbreekbaar als niet los te krijgen, dat de knieën van velen krachteloos maakte. (*Ilias* 13.345-360)

Al aan het begin van boek 13 stond de ruzie tussen Zeus en Poseidon centraal en nu wordt deze samengevat (345-346).⁴⁶ Vervolgens worden de motieven

⁴⁶ De rol van de goden in de strijd is al vaker belicht. Niet veel eerder (13.319-320) heeft Poseidon bijvoorbeeld verschillende pogingen gedaan om de Grieken een steuntje in de rug te geven. De motieven van Zeus en Poseidon spelen immers vanaf het begin van boek 13 al een rol (13.8-16).

van Zeus (347-350) en Poseidon (350-357) besproken. De passage eindigt wederom met een korte samenvatting (358-360), waarna de verteller terugkeert naar het gevecht. Deze passage biedt in haar geheel dus achtergrondinformatie bij de strijd op het slagveld.

Allereerst worden Zeus en Poseidon genoemd als veroorzakers van de ellende die de Grieken en de Trojanen overkomt. De geaugmenteerde werkwoordsvorm ἐτεύχeton (met de primaire dualisuitgang -τον in plaats van -την) is hier morfologisch lastig. In de handschriften heeft τετεύχeton een betere positie, maar de keuze voor ἐτεύχeton maakt expliciet dat het om een verleden tijd gaat. De tekst is op dit punt niet zeker en daarom kan deze vorm beter buiten beschouwing worden gelaten.

De vormen βούλετο, ἥθελε en κύδαίνε beschrijven Zeus' motief om zich te bemoeien met de strijd. Zeus wil dat de Trojanen het overwicht krijgen in de strijd, zodat de Grieken uiteindelijk zullen worden gedwongen om Achilles eerherstel te geven. Het gaat hier om achtergrondinformatie waarmee de lusteraar allang bekend is. De werkwoordsvorm ἥθελε is dus tegen alle verwachtingen in geaugmenteerd. Het is echter niet uitgesloten dat ἥθελε een metrisch gerekte vorm is van de tribrach ἔθελε. Een dergelijke verklaring is namelijk voorgesteld voor de frequente vormen εἶλετο δ' en ἥριπε δ', die van het zeldzame type 'geaugmenteerde vorm plus partikel aan het begin van de zin' zijn, en waarbij het temporeel augment ontstaan kan zijn uit metrische rekking (vergelijk Drewitt 1912a: 58-9; 1912b: 110). Onze vorm ἥθελε staat weliswaar ook aan het begin van het vers, maar werd niet gevolgd door δέ, zodat er geen syntactische noodzaak was om het ongeaugmenteerde ἔθελε te vermijden.

In 351-353 worden de motieven van Poseidon uitgebreider uiteengezet (zie γάρ, 352). Poseidon vuurt de Grieken aan omdat hij boos is op Zeus. Opnieuw is in dit stukje achtergrondinformatie de keuze voor geaugmenteerde imperfecta onverwacht. Omdat ἤχθετο en ἄχθετο metrisch equivalent zijn, weten we niet zeker of de keuze voor het augment door de dichter is gemaakt. De keuze voor ἐνεμέσσα is echter moeilijker te motiveren. De zes keer dat Homerus κρατερῶς ('hevig') op dezelfde plek gebruikt, wordt het gevolgd door een persoonsvorm. Dit kan wijzen op een model voor de bouw van dit vers, maar het is onduidelijk op welke manier zo'n model de keuze voor een geaugmenteerde imperfectum zou kunnen verantwoorden.

De machtige positie van Zeus, beschreven met de plusquamperfecta γεγόνει en ἥδη, leidt vervolgens de werkwijze van beide goden in. De vorm γεγόνει is conform verwachting ongeaugmenteerde, en van ἥδη kent het Grieks geen on-

Vaker in de *Ilias* staat de verteller stil bij de goden en hun rol in het gevecht. Het publiek wordt herinnerd aan het feit dat beide goden aan de kant van de Grieken staan, hoewel Zeus op dit moment de Trojanen helpt. Daarnaast wordt met deze achtergrondinformatie de overgang gemarkeerd van de gezamenlijke aanval op de Trojanen naar de heldhaftige daden van Idomeneus. De verzen 358-360 kondigen vervolgens een hevige strijd aan, waarin Idomeneus centraal komt te staan.

geaugmenteerde variant, dus deze vorm behoeft evenmin een verklaring. De ongeaugmenteerde werkwoordsvormen ἀλέεινε en ἔγειρε beschrijven vervolgens dat Poseidon, in tegenstelling tot Zeus, heimelijk te werk gaat.

Na deze uitweidingen staan de laatste drie verzen weer op gelijke hoogte met 345-346. Hier is één werkwoordsvorm geaugmenteerd: de aoristus ἔλυσεν. Men zou kunnen denken dat met het augment hier de huidige resultaten worden benadrukt (*perfect aorist*), maar vanwege de elisie van γούνατ' voorafgaand aan het werkwoord is de vorm metrisch onzeker. Dat we aan het vers einde altijd ἔλυσεν vinden, nooit ongeaugmenteerd λῦσεν, kan erop wijzen dat ἔλυσεν in deze positie op enig moment in de traditie gegeneraliseerd is.

Samenvattend: het augment wordt in deze passage grotendeels naar verwachting gebruikt: de imperfecta βούλετο, κύδαινε, ὀρόθυνε, ἔγειρε en het plusquamperfectum γέγονει zijn ongeaugmenteerd. Het geaugmenteerde imperfectum ἦθελε zou verklaard kunnen worden met een oorspronkelijke metrische rekking, terwijl ἥχθετο en ἔλυσεν metrisch onzeker zijn. De vorm ἐνεμέσσα is echter met bestaande theorieën niet goed te verklaren.

Tot slot kijken we naar een kort stukje directe rede aan het begin van het veertiende boek. Nestor is op verkenning uitgegaan nadat hij vanuit zijn tent een luid geschreeuw heeft waargenomen. Hij ziet dat de muur van de Grieken in puin ligt en besluit naar Agamemnon te gaan. Samen met Odysseus en Diomedes houden zij een vergadering. Tijdens deze ontmoeting spreekt Agamemnon Nestor toe:

Νέστορ, ἐπεὶ δὴ νηυσὶν ἐπὶ πρύμνησι μάχονται,
 τεῖχος δ' οὐκ ἔχραισμε τετυγμένον, οὐδέ τι τάφος,
 ἦ ἐπὶ πόλλ' ἐπαθον Δαναοί, ἔλποντο δὲ θυμῷ
 ἄρρηκτον νηῶν τε καὶ αὐτῶν εἴλαρ ἔσεσθαι,
 οὕτω που Διὶ μέλλει ὑπερμενέει φίλον εἶναι,
 νωνύμνους ἀπολέσθαι ἅπ' Ἄργεος ἐνθάδ' Ἀχαιούς.
 ἦδεα μὲν γάρ, ὅτε πρόφρων Δαναοῖσιν ἄμυνεν
 οἶδα δὲ νῦν, ὅτι τοὺς μὲν ὁμῶς μακάρεσσι θεοῖσι
 κυδάνει, ἡμέτερον δὲ μένος καὶ χεῖρας ἔδησεν. 65 70

Nestor, inderdaad vechten ze bij de achterstevens van de schepen; de stevig gebouwde muur heeft ons niet gebaat, en de gracht evenmin, waarbij de Grieken veel hebben geleden en waarvan ze in hun hart hoopten dat het een niet te doorbreken beschutting zou zijn voor de schepen en henzelf. Dit zal dan wel de wil van de zeer machtige Zeus zijn, dat de Achaeërs hier ver weg van Argos naamloos omkomen. Ik wist het immers al toen hij de Grieken ijverig beschermde; en nu weet ik het, omdat hij hen [de Trojanen] net zo eert als de gelukzalige goden, terwijl hij onze vechtlust en handen heeft geketend. (*Ilias* 14.65-73)

Volgens Agamemnon is het de wil van Zeus dat de Grieken het onderspit delven. De eerste vier verzen, waarin Agamemnon het tot stand komen van de

huidige, zorgelijke situatie beschrijft, zijn een herhaling (niet letterlijk) van de woorden van Nestor (55-57). Agamemnon benoemt allereerst het feit dat de muur en de gracht geen bescherming voor de Grieken hebben geboden (οὐκ ἔχραϊσμε). Deze genegeerde werkwoordsvorm kan geanalyseerd worden als een *perfect aorist*: het niet-baten van de scheepsmuur heeft duidelijk consequenties voor de huidige situatie.

Met de relatieve bijzin in 67-68 weidt Agamemnon uit over de gracht die de Grieken hebben gegraven. De informatie die over de Griekse lotgevallen en hoop wordt gegeven is bekend en staat duidelijk op de achtergrond, dus we verwachten geen augmenten. De vormen ἔπαθον en ἔλποντο leveren inderdaad geen problemen op: ἔπαθον is namelijk metrisch onzeker vanwege de elisie van πολλά, en bovendien bestaat er een *varia lectio* πολλά πάθον.

Zoals gezegd is het gevaar dat de Grieken lopen volgens Agamemnon de wil van Zeus: hij wist dit (ἤδεα) en hij weet dit nu (οἶδα). Interessant is het augmentgebruik in de bijzinnen. Het ongeaugmenteerde imperfectum ἄμυνεν staat in de temporele bijzin bij de verleden tijd ἤδεα. De geaugmenteerde aoristus ἔδησεν staat in de bijzin bij het perfectum (tegenwoordige tijd) οἶδα en staat op gelijke hoogte met het praesens κυδάνει. Deze geaugmenteerde vorm, die metrisch zeker is, is een typische *perfect aorist*: de gevolgen op het spreekmoment van een reeds voltrokken handeling worden benadrukt.

8 Conclusie

Zoals uit de besproken passages blijkt, zijn relatief veel augmentvormen metrisch onzeker. Van de augmentvormen die wel metrisch gegarandeerd zijn, kan een groot aantal gevallen goed worden begrepen: in doorlopend narratief wordt het augment weinig gebruikt, in de directe rede relatief vaak, en vooral wanneer door de spreker saillante of relevante informatie wordt benadrukt. Soms geeft een metrische analyse inzicht in de compositie van het vers en blijkt de versbouw invloed te hebben gehad. Toch blijven er gevallen over, met name in narratieve passages, waar het augmentgebruik moeilijk functioneel of pragmatisch te begrijpen is. Er is dus de afgelopen decennia veel meer duidelijk geworden over het gebruik van het Homerische augment, maar er is zeker nog ruimte voor verder onderzoek, vooral naar de rol van de versbouw bij de keuzes van de dichters.

Leiden University Center for Linguistics
Postbus 9515
2300 RA Leiden
l.van.beek@hum.leidenuniv.nl

GLTC, Radboud Universiteit
Postbus 9103
6500 HD Nijmegen
jorisvdlugt@gmail.com

Bibliografie

- Allan, R.J. 2016. 'Tense and Aspect in Classical Greek. Two historical developments: augment and perfect', in S.E. Runge en C.J. Fresch (eds), *The Greek Verb revisited. A fresh approach to biblical exegesis*, Bellingham, 81-121.
- Bakker, E.J. 1999. 'Pointing to the Past. Verbal augment and temporal deixis in Homer', in J.N. Kazazis, en A. Rengakos (eds), *Euphrosyne. Studies in ancient epic and its legacy in honor of Dimitris N. Maronitis*, Stuttgart, 50-65.
- Bakker, E.J. 2005. 'Similes, Augment, and the Language of Immediacy', in E.J. Bakker, *Pointing to the Past. From formula to performance in Homeric poetics*, Washington, 114-135.
- Basset, L. 1989. 'L'augment et la distinction discours/récit dans l'Iliade et l'Odyssée', *Travaux de la maison de l'Orient* 17, 9-16.
- Bottin, L. 1969. 'Studio dell'aumento in Omero', *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 10, 69-145.
- Chantraine, P. 1958. *Grammaire homérique. I: Phonétique et morphologie* (derde editie), Parijs.
- De Decker, F. 2015. *A Morphosyntactic Analysis of Speech Introductions and Conclusions in Homer*, Dissertatie Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- Drewitt, J. 1912a. 'The Augment in Homer', *The Classical Quarterly* 6, 44-59.
- Drewitt, J. 1912b. 'The Augment in Homer (Continued)', *The Classical Quarterly* 6, 104-120.
- Hoffmann, K. 1967. *Der Injunktiv im Veda*, Heidelberg.
- Kiparsky, P. 1968. 'Tense and Mood in Indo-European Syntax', *Foundations of Language* 4, 30-57.
- Mumm, P. 2004. 'Zur Funktion des homerischen Augments', in T. Krisch, T. Lindner en U. Müller (eds), *Analecta homini universali dicata (Festschrift Oswald Panagl)*, Stuttgart, 148-158.
- Nijk, A. 2016. 'How to control the Present. A unified account of the nonpast uses of the aorist indicative', *Journal of Hellenic Studies* 136, 92-112.
- Pagniello, F. 2007. 'The Past-Iterative and the Augment in Homer', *Indogermanische Forschungen* 112, 105-123.
- Platt, A. 1891. 'The Augment in Homer', *Journal of Philology* 19, 211-237.
- Rijksbaron, A. 2002. *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek*, Amsterdam.
- Van Thiel, H. 2010. *Homeri Ilias. Iterum recognovit Helmut van Thiel*, Hildesheim.
- Visser, E. 1987. *Homerische Versifikationstechnik. Versuch einer Rekonstruktion*, Frankfurt am Main.
- Wackernagel, J. 1906. 'Wortumfang und Wortform', *Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*, 147-184.

Auteursinstructies *Lampas. Tijdschrift voor classici*

1 Inzending kopij

Zend uw kopij per e-mail naar: lampas@verloren.nl

2 Omvang

Een artikel in *Lampas* bevat maximaal 7.500 woorden inclusief voetnoten en bibliografie.

3 Stijl en opmaak

Houd de opmaak zo eenvoudig mogelijk. Gebruik geen afkortingen. Een heldere structuur wordt op prijs gesteld (lieft met tussenkopjes).

4 Citaten van en verwijzingen naar Griekse en Latijnse teksten

Geef Griekse eigennamen in Latijnse vorm (Aeschylus, Thucydides). Vertaal Griekse en Latijnse citaten. Plaats vertalingen tussen enkelvoudige aanhalingstekens. Cursiveer Latijnse citaten. Zet langere citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst: ingesprongen en door witregels van de hoofdtekst gescheiden. Gebruik in verwijzingen alleen Arabische cijfers (1, 2, 3).

5 Citaten van en verwijzingen naar secundaire literatuur

Verwijs naar secundaire literatuur volgens het auteur (jaartal: pagina)-systeem. Bijvoorbeeld: 'Feeney (2007: 92-96) stelt dat ...'; 'vergelijk Slings (1997: 107 n. 17)'. Zet lange citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst (zie boven), korte citaten tussen enkele aanhalingstekens.

6 Bibliografie

De literatuurlijst bevat uitsluitend de in uw artikel genoemde auteurs. Geen afkortingen. Opmaak:

Artikel in bundel:

Slings, S.R. 1997. 'Figures of Speech and their Lookalikes. Two further exercises in the pragmatics of the Greek sentence', in E.J. Bakker (ed.), *Grammar as Interpretation. Greek literature in its linguistic context*, Amsterdam, 169-214.

Artikel in tijdschrift:

Hemelrijk, E.A. 2007. 'Local Empresses. Priestesses of the imperial cult in the cities of the Latin West', *Phoenix* 61, 318-349.

Boek:

Jong, I.J.F. de. 2001. *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.

7 Samenvatting, correspondentieadres en auteursinformatie

Bij uw artikel levert u (1) een Engelstalige samenvatting (maximaal 200 woorden), (2) uw correspondentieadres (post en e-mail) en (3) een beknopte biografie (functie, affiliatie, onderzoeksgebied en publicaties, maximaal 70 woorden).

8 Illustraties

De redactie stelt illustraties (met bijschriften en bronvermeldingen) op prijs. Deze worden geplaatst indien van voldoende grootte en kwaliteit; uitgangspunt is een resolutie van 300 dpi bij een formaat van 10x15 cm. Bij vragen kunt u contact opnemen met de redactiesecretaris.

	Van de redactie	89
HANS TEITLER	<i>In memoriam</i> H.T. Wallinga	90
LUCIEN VAN BEEK EN JORIS VAN DER LUGT	Epische relevantie Achtergronden bij het gebruik van augment in Homerus	93
JOSINE SCHRICKX	Waarom <i>nedum</i> altijd ‘laat staan’ betekent	113
TINE SCHEIJNEN	Homerus lezen met Quintus van Smyrna Inter- en intratekstualiteit rondom de moord op Priamus	126
ERIK HERMANS	Van Aken tot Bagdad De vroegmiddeleeuwse verspreiding van Aristoteles’ <i>Organon</i> in het Latijn, Grieks en Arabisch	144
PIETER VAN DEN BROEK	Signalementen Ovidius tussen elegie en epos	161
CASPER DE JONGE EN HUGO KONING	Orpheus weer bovenaan Nipte zege in spannende 8e editie Ken-Uw-Klassieken- Pubquiz	174